

VII Jornada Marta Mata Francesc Ferrer i Guàrdia i els Drets de l'Infant

Paraules de benvinguda als participants de la presidenta de la Fundació Marta Mata, M. Assumpta Baig

Avui intentarem conèixer més un altre pedagog: Francesc Ferrer i Guàrdia (1859-1909). Alguns li diuen el pedagog màrtir, perquè va morir afusellat, tot i que no va ser per motius pedagògics, encara que és cert que el seu darrer crit va ser: «Sóc innocent! Visca l'Escola Moderna!».

Ferrer és recordat més enllà de les nostres fronteres per l'escola laica, l'escola de la llibertat de consciència.

Marta Mata deia que la vida de Ferrer era un de tants contrasentits de la nostra història: que l'ideòleg de l'educació més conegut i reconegut fora de Catalunya sigui poc conegut i menys reconegut a dins. I en parlava així:

«Ferrer pretenia, a través d'una escola privada alternativa, l'Escola Moderna, però amb més vocació d'escola pública que la seva contemporània, contribuir al capgirament de la societat, més enllà de l'Estat. Una utopia que li costaria la vida en aquella Espanya i aquesta Catalunya, no sense haver deixat, però, un model d'escola amb moltes de les fibres pedagògiques que ben aviat es començarien a teixir a la mateixa muntanya de Montjuïc on va ser afusellat, i que dècades més tard retornarien amb el nom d'Escola Popular i d'Escola Moderna, que Célestin Freinet difongué indistintament a partir de l'escola pública, passada a cooperativa, de poble, francesa, tot assumint la crítica de l'escola

burguesa feta per Ferrer i Guàrdia, a la recerca, tots dos, del difícil equilibri de la concepció d'escola laica, però no light, no neutra, sinó viva, al servei del poble¹».

Ben il·lustrativa de la seva ideologia és aquesta frase de Ferrer i Guàrdia: «L'ensenyament racionalista —digué en resum— pot i ha de discutir-ho tot, i d'entrada ha de situar el nen en la via ampla i directa de la investigació personal».

«Aquesta és la frase que es gravà, s'esborrà i es regravà al pedestal del seu monument a Barcelona i que resumeix la terrible novetat pedagògica proposada per Ferrer i Guàrdia, des d'aquesta ciutat l'any 1902: els nois havien de ser posats en condicions de fer la seva recerca personal i utilitzar la raó per discutir-ho tot abans d'admetre res. Utopia? Potser sí, però no delictive; ni tan sols originalitat total.

Ferrer comença a parlar d'una escola alternativa quan fa vint-i-cinc anys que aquest model és treballat per la Institución Libre de Enseñanza (que el seu mestre Ruiz Zorrilla coneixia prou bé), i quan el laïcisme i l'anarquisme han fet ja escoles i societats.

Aquí i allà, esporàdicament, s'ha parlat i s'ha practicat el laïcisme, la coeducació, la higiene escolar, la disciplina natural, el respecte vers l'evolució del nen, la sortida al medi, la pràctica del treball manual, l'extensió cultural a pares i adults, la biblioteca escolar. Ferrer hi afegirà poc de collita pròpia; potser aquella pràctica seva de la coeducació de classes, de classes socials, que vol aconseguir cobrant quota variable dels seus alumnes... com seixanta anys després farien les escoles de la represa».

Jo vaig treballar en una escola de les que als anys 60 i començaments dels 70 cobraven quota indicativa, és a dir que les famílies pagaven segons el seu salari.

«La derrota en la guerra civil acabaria a l'ensem amb totes les concepcions: escola nova, escola renovada, escola unificada, escola activa, escola moderna, escola catalana, escola lliure, encara que, eliminats l'anarquisme i la maçoneria per llei i de fet, es bolcaria sobre els deixebles de Freinet, la majoria dels quals foren afusellats com el potser desconegut avi pedagògic». [Francesc Ferrer i Guàrdia]

Aquest darrer temps hem conegut el malaurat cas d'un mestre, Antoni Benaiges, català, que va ser mort al juliol del 1936 en un poble de Burgos i que en la seva escola rural aplicava tècniques Freinet, les quals havia conegut i també aplicat a l'escola pública de Vilanova i La Geltrú.

I tot això passava força anys abans que l'Assemblea General de les Nacions Unides aprovés la Convenció sobre els Drets de l'Infant. Però si investiguem i ho comparem, ens adonarem que els valors de l'Escola Moderna, que adoptà la filosofia d'educació de Ferrer i Guàrdia, estan inclosos en diferents articles de la Convenció.

Irene Balaguer. Presentació de la VII Jornada

Celebrem avui la VII Jornada Marta Mata. La data de reunió de totes les persones interessades en conèixer millor una personalitat de la pedagogia cada any, és el dissabte més proper a la proclamació de la Convenció dels Drets de l'Infant: el 20 de novembre.

Aquesta Convenció va ser signada per tots els països del món excepte Estats Units i Somàlia. Però haver-la signat no comporta que tots la respectin, malgrat que té categoria de llei.

L'advocat, pedagog i exsíndic de greuges dels infants, Jordi Cots, es pregunta per què hi ha països que s'han adherit a la Convenció i no en fan cas, i respon que és perquè són hipòcrites i saben que els infants no es queixaran.

Amb la Jornada volem donar a conèixer la Convenció, que és d'obligat compliment pels que l'han signat. Els nens són persones com nosaltres i tenen drets. Tenim el deure de conèixer-la, i exigir que es compleixi, no la coneixem gaire.

Per donar a conèixer la Convenció, vinculem la Jornada amb els grans pedagogs, perquè són precursors dels drets dels infants. Però també els mestres que respecten les criatures, les eduquen i els posen a l'abast el coneixement, són defensors dels drets dels infants.

La Jornada Marta Mata de l'any passat va treballar sobre Maria Montessori, que deia que la revolució més pacífica és l'educació, i posava de relleu la capacitat dels nens.

Enguany parlem de Francesc Ferrer i Guàrdia, un pedagog gairebé desconegut, fundador de l'Escola Moderna. El seu objectiu era que infants, joves i adults desenvolupessin totes les seves capacitats, en un moment en que la gran por de la burgesia de l'època era l'educació. El van matar i el seu darrer crit va ser: «*Sóc innocent! Visca l'Escola Moderna!*».

Començarem amb el documental sobre la vida i obra de Ferrer i Guàrdia que ens presenta Agustí Corominas, el seu autor.

La influència de Ferrer i Guàrdia es va sentir també a altres llocs, i per això hem convidat Pere Alzina, de Menorca, perquè ens ho expliqui.

Després de dinar hi haurà una taula rodona on es parlarà dels drets de l'infant des dels diferents nivells educatius i des del lleure, per acabar amb la intervenció de Vicenç Molina, sobre El dret a la llibertat.

Agustí Corominas, autor del DVD sobre Francesc Ferrer i Guàrdia

Per a mi, ser a Saïfores és un plaer i em porta molt bons records d'altres estades, amb Marta Mata.

La pedagogia de Ferrer i Guàrdia té com a nucli el treball per la llibertat i el creixement de l'infant. En la seva obra, contínuament parla i conrea els drets de l'infant, i aquesta visió està construïda pensant en un model social, polític i econòmic determinat, i considera que no es pot parlar de pedagogia sense fer referència a aquest model.

El desenvolupament del capitalisme comporta no tenir en compte els drets dels infants. Al segle XVIII i XIX als infants se'ls tractava molt malament en les fàbriques. Actualment, al nostre país els infants van a l'escola, però ara mateix Espanya és el segon país, després de Romania, amb més pobresa infantil. A Catalunya un 25% de nens i nenes són al llindar de la pobresa, i aquest és un tema que no se solucionarà només a base de congressos i conferències. Només es resoldrà si la pedagogia entra en el debat social, polític i econòmic actual.

Aquest pedagog deia que no s'havia de parlar del passat ni del futur, sinó del moment actual. Hem d'escoltar el discurs de Ferrer i posar-lo a l'actualitat.

Cal una escola arrelada a l'actualitat. Cal resoldre els problemes de sincronització de què pateix. Però amb això no n'hi ha prou: segons com responguem als nous reptes —amb noves orientacions i nous debats— així serà la pedagogia. Cal continuar defensant els drets de l'escola pública per a tothom i de qualitat.

A continuació es va visionar el DVD, *Francesc Ferrer i Guàrdia, una vida per la llibertat*, del qual és autor el mateix Agustí Corominas (<https://youtu.be/FvkcSD1744>).

Pere Alzina. L'Escola Racionalista a Menorca

El mestre menorquí Pere Alzina va fer un recorregut molt interessant de l'educació a Menorca, començant per la definició ideològica dels col·lectius progressistes, maçoneria i anarquisme, que va situar en el respectiu context social i en va subratllar les iniciatives educatives innovadores. Va exposar també les aporta-

cions del republicanisme a l'escola i va fer una menció concreta a la feina pedagògica feta per Joan Mir i Mir, anarco-sindicalista i pedagog, i Gabriel Comas i Ribas, mestre innovador.

Continuà exposant experiències educatives laiques i obreristes a l'illa de Menorca, com són la creació d'una escola d'educació integral a Maó (1899), de l'escola de la Societat Progressiva Femenina (1900-1903), de l'Escola Germinal de la Societat Obrera (1903-1904) i l'Escola Lliure del Barri 15 (1904-1906).

Va citar també el Casino 17 de Gener de Ciutadella: un cas d'educació informal, la xarxa associativa (1906-1936), l'escola nocturna de primeres lletres (1906), la creació de l'escola racionalista de Ciutadella (1913-1919) i l'escola pràctica racionalista (1931-1936), l'Escola Laica d'Alaior (1906-1936), com a gran obra educativa dels col·lectius progressistes, l'escola laica de Sant Lluís (1908-1911) i l'escola laica des Castell (1922-1923).

Aquestes són les seves pròpies conclusions:

En tota història hi ha noms en majúscules i grans projectes destacats; però a l'hora d'afrontar les conclusions creiem important recordar els milers de persones anònimes que, amb les seves aportacions, van fer possible les grans obres; si bé hem parlat de personatges molt rellevants i de projectes molt innovadors, no podem oblidar-nos dels centenars d'històries sense nom, o d'històries en minúscules que van fer possible els projectes que hem descrit.

Són moltes les persones que van creure en el poder regenerador de l'educació per construir una societat més justa, solidària i tolerant. Les històries que farceixen el gruix de tot el que hem descrit són històries en minúscules; són les històries de moltes persones que, des de la seva humilitat, van contribuir de manera ferma i decidida a crear, mantenir i consolidar algunes de les

iniciatives culturals i educatives menys conegudes de la nostra història contemporània.

No cal dubtar de les aportacions cabdals de personatges com Joan Mir i Mir i Gabriel Comas i Ribas però en cap cas podem oblidar els centenars de persones anònimes que van creure en els conceptes de llibertat, democràcia i solidaritat universal i que van lluitar per fer-los possible en un temps força complex. Aquestes persones eren conscients que l'educació és la clau per millorar el país, les condicions de vida i el benestar de totes les persones. Aquestes persones amb un sou que just arribava per cobrir les necessitats bàsiques dedicaven una part d'aquest a sostenir iniciatives educatives regeneradores i transformadores. Les escoles que hem descrit no rebien cap tipus de subvenció oficial; això avui en dia seria impensable. No ho podem oblidar; mai van rebre cap subvenció pública i van subsistir en contra de tot.

Potser hauríem d'aprendre molt encara del seu exemple. S'agrupaven en denses xarxes associatives que van constituir la base ideològica i social de les iniciatives

educatives. Menorca comptà amb una extraordinària diversitat d'associacions en un territori petit i amb una població reduïda. La xarxa associativa sorprenia per la seva heterogeneïtat i diversitat: una societat molt diversa però petita, una societat rica, diversa i reduïda. Aquesta enorme diversitat implicava que totes les iniciatives comptaven amb pocs adeptes. Ens trobem amb la diversitat d'allò petit. Evangèlics i protestants, catòlics, cristians, ateus, anticlericals passius i actius, maçons i espiritistes, federacions obreres anarquistes, socialistes i sindicats grocs; ateneus obrers, científics i literaris; ateneus alternatius, republicans, esquerrans i conservadors, acadèmies de formació prestigioses.

Un institut de segon ensenyament des de 1868, les experiències d'extensió universitària, les escoles religioses, les escoles nacionals i les escoles laiques són algunes de les iniciatives que mereixen ser destacades. La diversitat ideològica, la pluralitat de grups i col·lectius va significar, al mateix temps, el germen del dinamisme de la societat però també de la dispersió d'esforços, dels recursos i de les iniciatives.

Paral·lelament, va existir un conjunt molt rellevant de personalitats que van empènyer, des de diferents perspectives i vessants ideològiques, la lluita per una educació popular i per l'extensió de l'alfabetització entre els sectors més desfavorits de la societat: Joan Hospitaler i Orestes Araujo durant el sexenni revolucionari; la rellevància del pedagog Joan Benejam, els mestres Antoni Joan o Mateu Fontirroig a Maó; les aportacions de José Pérez de Acevedo i tot el col·lectiu agrupat a l'entorn de l'Ateneu Científic i Literari de Maó o la tasca desenvolupada per l'Institut de Maó, únic institut ubicat en una ciutat no capital de província que fou sostingut per la voluntat de l'Ajuntament de Maó, o les cabdals aportacions dels personatges estudiats: Joan Mir i Mir i Gabriel Comas i Ribas.

Joan Mir aconseguí articular un cos teòric capaç d'aglutinar els diferents col·lectius de caire progressista: la

lluita pels sectors més desfavorits de la població, la lluita per aconseguir l'alfabetització universal, la lluita per l'assoliment de l'estat del benestar i la lluita contra els dogmes. Paral·lelament, creia fermament en la bondat dels humans i en la necessitat de practicar la tolerància, la solidaritat i els lligams entre les diferents cultures del món, així com preservar els trets d'identitat de les cultures més petites. Aquesta ideologia universalista porta a defensar la necessitat d'una educació universal, fonamentada en la ciència i capaç de refer consciències i construir noves personalitats que puguin viure en una nova societat.

L'illa de Menorca fou un indret on es lliurà una important lluita pel control de l'educació: qualsevol iniciativa progressista era contestada amb una iniciativa de caire conservador o clerical, que es solia consolidar amb molt més mitjans i més facilitats que les iniciatives laiques. Les iniciatives progressistes patien de manca de finançament i dispersió d'esforços, el que els restava molta operativitat.

Les iniciatives escolars laicistes i obreristes es van consolidar fent-se ressò dels seus mètodes actius i innovadors,

talment com van fer moltes escoles públiques i privades. Importants sectors socials veien en l'escola un lloc poc útil per als seus fills; especialment les classes obreres que preferien enviar els seus fills a treballar abans que anar a l'escola. Aquesta idea va anar canviant amb la introducció de nous plantejaments didàctics i de continguts absolutament necessaris per a la vida laboral i activa (economia, comptabilitat, canvi i monedes dels diferents països, llengües, especialment el francès).

Les diferents escoles laiques de l'illa de Menorca no arribaren a organitzar-se en cap moviment ni existí cap coordinació entre els diferents centres educatius, ja que les iniciatives eren diverses, els moments històrics diferents i els tarannàs dels professors també diferents. Fins i tot podem dir que algunes pràctiques eren contradictòries entre el que suposadament defensaven i el seu dia a dia. Els grans principis eren bons de defensar en premsa però difícils d'aplicar en el dia. Si que existiren contactes entre algunes d'elles i Joan Mir les inspirà i col·laborà activament en la seva creació. Però sí que aconseguiren un cert èxit en el camp més informal: les idees divul-

gades a través de la premsa i dels actes que realitzaven entorn de les escoles i associacions van servir per obrir el debat sobre els mètodes d'ensenyament i creiem que l'impacte fou important entre les mentalitats: les experiències laïcistes van ajudar a la secularització de la societat i van obrir les ments al coneixement científic i al raonament crític com a eina d'avanç i de progrés de la societat.

Les experiències d'escoles laiques a Menorca van contribuir a la secularització de la societat, a enriquir el ja dens teixit social, a despertar consciències i a la modernitat, amb la defensa dels valors democràtics, una concepció universalista, solidària i tolerant de les relacions humanes i una visió optimista de la ciència i del futur. Més enllà de les persones que van assistir a les seves aules i de la influència que en van rebre, van aconseguir obrir i mantenir un debat social sobre la necessitat d'altres maneres d'ensenyar i d'aprendre. Aquest sol fet ja és positiu. Els col·lectius progressistes menorquins posaven en qüestió el que s'havia d'ensenyar (determinats continguts), com s'havia d'ensenyar (la metodologia) i com s'havien d'avaluar (les qualificacions). El debat, en si mateix, ja és positiu, ja que ens obliga a replantejar-nos contínuament la nostra tasca educativa.

Posar sobre la taula l'existència d'altres maneres d'ensenyar i aprendre és una manera de democratitzar el pensament; no hi ha res més alienador que pensar que només es pot ensenyar d'una manera o que només hi ha una forma de resoldre un tema o una única manera de veure un problema. Avui dia, el debat sobre mètodes d'ensenyament i aprenentatge és ben magre; podríem dir que gairebé estem en una fase d'encefalograma pla.

El coneixement del passat ens ha de servir per entendre millor el present i orientar millor el futur. En cap moment volem insinuar que temps passats foren millors; però sí que ens cal conèixer el passat per aprendre'n i projectar-nos de manera adequada al futur.

Taula rodona: L'Educació, un dret de tots

Sílvia Moron. L'Escola Bressol com a Dret de l'Infant

És l'escola un agent de canvi?

És l'escola bressol, com a plataforma ciutadana socialitzadora, un agent de transmissió de cultura? De quina cultura?

Al llarg del segle XX es produeix la veritable revolució, que segons Victòria Camps², és la revolució de les dones. Afirma que al llarg de cent anys molts contextos democràtics han aconseguit la igualtat formal i han fet modificar moltes lleis, però el canvi dels costums és molt més lent que la implantació de la llei.

Què vol dir educar en igualtat?

Sembla que existeix un cert consens en què coeducar vol dir intervenir educativament per anar més enllà de l'educació mixta. És el reconeixement de les potencialitats i individualitats de nenes i nens al marge del sexe³.

Cal relacionar la coeducació amb el canvi del paper de la dona al llarg del s.XX i del que portem del s.XXI i fer un repàs a les característiques de les societats patriarcals, als moviments a favor del vot femení, a les lluites contra la violència a les dones.

Fa molt de temps que analitzem conceptes com diferències de sexe, de gènere, igualtat, equitat... i ens queda encara un llarg camí per recórrer.

El sexe defineix unes característiques anatòmiques i fisiològiques, mentre el gènere explica les actituds i capacitats que s'assignen a cada sexe com a conseqüència del rol social i de la construcció d'estereotips culturals sobre allò que la societat espera dels homes i de les dones. El gènere, doncs, no depèn de l'herència biològica.

I què espera la societat de les persones?

I què ofereix l'escola bressol en el camp de la defensa de drets, en aquest cas vinculats a la igualtat (i per què no també a l'equitat)?

Victòria Camps insisteix en quatre aspectes a tenir en compte: l'educació, el treball, la política i els valors ètics.

Nosaltres centrem la mirada en l'educació.

Com diuen els brasilers: «que acontereceu» a l'escola bressol? Què passa amb aquest tema?

Quina tipus d'educació i d'accés a la cultura tenen les persones adultes responsables de transformar-se en models?

Com és la realitat de la formació de les mestres i educadores? Com és la realitat social en què vivim?

Què és allò que encara predomina en l'imaginari col·lectiu sobre el tema de la igualtat? I del dret a la igualtat?

Des de quin model social vénen la majoria de dones responsables de l'educació infantil?

Des de quin accés a la *Cultura*? I als valors que comporta educar en llibertat, participativament?

Perquè tot va lligat. Si no es construeix argumentativament una imatge del món que volem, de quin rol tenim,

quina és la història, difícilment trencarem aquesta rigidesa de determinats costums socialment arrelats.

Ampliar els espais de reflexió i debat sobre aquests temes és una obligació de qualsevol programa de formació de mestres i/educadores.

Cal fer evidents les contradiccions inconscients que es continuen modulant en la societat, tant en les dones com en els homes. Perquè els valors no s'ensenyen, es viuen.

Ja podem fer milers de propostes curriculars que si no hi ha una comprensió profunda, debatuda i compartida pels equips, es continuarà dient a l'infant: «digues a la mare que la bata està bruta», «vull que el pare expliqui el seu ofici», «faré una reunió de pares», perquè el llenguatge també està carregat de contingut. I seran inexistents les propostes d'espais, materials per construir, per fer matemàtiques, per trencar, per pintar en solitari, per fer jocs molt moguts...

I encara és més preocupant que la petita cultura imperant, intencionadament poc reflexiva, estereotipada i molt ben camuflada pels mites de la dona submissa salvada pel príncep poderós, arrela en els adults responsables d'exercir de models.

I si no com s'explica, que en un moment de caiguda de venda de llibres n'hi hagi un que va aconseguir més de 2.000.000 de lectures en format paper i milers en format electrònic explicant una relació de submissió, de maltractament d'un home poderós vers una jove. Com s'explica que les generacions joves (majoritàriament dones) el comprin més que els de Harry Potter i es fascinin amb el vell estereotip que la dona ha de ser dolça i pacient, que ha d'aguantar l'assetjament, la intimidació i l'aïllament, la violència sexual, l'abús d'alcohol per comprometre's amb consentiment⁴ i que l'amor, ohhh, l'amor, pot canviar-ho tot?

Estic parlant de *50 sombras de Grey*, fenomen editorial des de 2011 fins ara, amb més de 40.000.000 d'exemplars venuts. Apologia de la desigualtat, de la inequitat,

de la no participació, de la pèrdua dels drets fonamentals. És un clar exemple de que, malgrat les lleis progressistes sobre el tema, la cultura popular perpetua aquesta forma de violència de gènere... I no parlem de la música, de les lletres, dels exemples de fenòmens juvenils com a Milus Cyrus, o el famós «Jo et pego» de fa uns estius...

L'escola bressol és la primera porta que s'obre a una societat, a una comunitat, un barri, unes famílies, però sobretot als futurs ciutadans, als infants.

Ja pensem en les nostres actituds? Ja portem el tema a debat a les reunions d'equip? Ja identifiquem els costums arrelats i els missatges discriminatoris? O muntem el racó del fuster i ens quedem tan tranquils?

Aquest és el repte.

Joan Girona. La coeducació un dret de tots: El resultat d'un procés de coeducació

La Marta Selva, diu:

«La distància entre coeducació i escola mixta és clara: l'escola mixta es limita a agrupar en una mateixa aula nens i nenes i deixa fora del món acadèmic tot el que té a veure amb el món i el saber de les dones. L'escola coeducativa emfatitza el reconeixement de les dones en tot allò que fa referència a l'organització i la gestió del sistema educatiu i dels centres escolars, la relació i la interacció entre l'alumnat i el professorat, els currículums, el llenguatge, les unitats d'aprenentatge, els materials, els llibres, etc.»

Per situar-nos i veure com estem, explicaré unes quantes anècdotes.

Pàgines viscudes

a. Any 2012, una classe de reforç a alumnes de 2n d'ESO, barri de classe mitja. Una de les noies té poca afició a les matemàtiques. Què faràs per saber si t'han calculat bé l'augment de sou o la rebaixa d'un

ordinador que vols comprar? (arguments que em semblen positius i animadors perquè vegi la necessitat de saber de comptes). La noia sembla convençuda. Faré servir la meua calculadora. D'acord, però —insisteixo— a la calculadora li hauràs d'introduir les dades tu mateixa, ella no les sap d'antuvi... es queda parada, pensa i respon triomfant: li ho demanaré al meu marit!

b. Diàleg explicat per Eulàlia Lledó:

«—Després de la pel·lícula, els nens de primer heu de sortir per la porta de davant i els nens de segon per la de darrere.

—I les nenes?— demana Marta de sis anys.

—Al dir nens vull dir tots, nens i nenes—, li respon la mestra.

L'endemà abans d'anar al pati la mateixa mestra anuncia:

—Els nens que vulguin jugar a futbol que es quedin un moment.

Marta es queda.

—Què fas aquí?, he dit els nens, no les nenes!».

c. A una entrevista-reunió amb una família amb problemes van assistir la tutora, la psicopedagoga de l'EAP, l'educadora social, la coordinadora pedagògica (reunió Interxarxes)... el pare i la mare; un dels objectius de la reunió era animar el pare perquè s'impliqués en la relació amb els fills a l'escola (separat i tot la seva incidència és important per als seus infants). El pare va demanar si no hi hauria algun senyor que fes allò que li demanaven tantes senyores.

d. Reunió d'avaluació a l'ESO. La Maria ho aprova tot; és molt treballadora... en Jaume, no cal parlar-ne, treu bones notes; és molt intel·ligent.

1. La realitat que ens envolta

- La Societat no és igualitària: hi ha desigualtats de classe, d'ètnia, de gènere...
- Els mestres i professors som membres de la nostra societat, de la nostra classe social i ens costa ser igualitaris. Com hem vist en els exemples, tot i que inconscientment, no som igualitaris.
- El sistema educatiu està feminitzat, una dificultat per fer coeducació
- Les administracions no són favorables

Podeu consultar l'article *El porno como educación sexual*⁵ (<http://bit.ly/1wAUnZy>).

2. Petita història

Aquest matí s'ha parlat de l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia, que es va avançar al seu temps, i duia a la pràctica l'educació integral de cada alumne, la coeducació de classes socials, l'educació universal i la igualtat

Al 1931 es parlava de la igualtat d'homes i dones i es va implantar el sufragi universal i l'educació mixta.

Al 1980, el currículum va acollir la no discriminació i el foment de la igualtat.

AL 2014, el ministre Wert, no té en compte en absolut el principi coeducatiu, ni la igualtat de classes socials.

3. Què fem?

Com que les pautes culturals actuals són masculistes, el professorat en general sol dedicar més temps als nois que a les noies, sovint no de manera intencionada.

L'agressivitat, que totes les persones necessitem per viure, és més desenvolupada en els nois que en les noies. Per guanyar una competició cal més agressivitat, també en els escacs, tot i que sembla que no hauria de ser així, però ho és, i els campions mundials sempre són homes.

En molts casos, i sobretot a l'inici del feminisme, la lluita era per aconseguir igualar als homes. I és perquè els valors femenins no estan ben vistos en general. Només cal veure quantes dones militars hi ha actualment i quants homes educadors d'escola bressol

Al pati de l'escola, les noies parlen de les seves coses i els nois juguen.

En molts casos, hi ha violència de gènere dels nois vers les noies, que es mostra en el control de parella, la gelosia versus amor.

No hi ha tampoc igualtat de drets entre les classes socials i entre els ciutadans autòctons i els immigrants, molts dels quals encara viuen en guetos.

La crisi, que ha produït tant atur, agreuja les diferències entre homes i dones.

Hi ha algunes diferències culturals en el tractament de les diferències de gènere, però encara queda molt camí per córrer.

Ens hem de demanar també si l'orientació professional que s'ofereix a nois i noies és igualitària.

Hem vist en un dels exemples que «els nois són intel·ligents i les noies treballadores». Una afirmació que no necessita comentaris.

L'educació sexual és també un tema que cal desenvolupar molt més perquè sigui igualitari i no porti problemes. I cal també desmitificar l'homosexualitat i aconseguir que se'n parli amb normalitat.

4. Què podem fer?

L'educació ha de ser integral i per tant tenir en compte tot el que passa al voltant dels nois i les noies: contemplar la globalitat i treballar més enllà d'allò que és obligatori.

Cal parlar sovint de les situacions quotidianes i de com resoldre els problemes que s'hi presenten.

Observar molt els comportaments durant el temps d'esbarjo, per detectar situacions que cal reconduir. També durant les festes.

No cal dir que cal respectar els drets de l'alumnat, i ensenyar-li a respectar els drets de tothom.

Els currículums han de ser amples i contemplar totes les tasques, tots els moments educatius:

- les estones i els espais de l'esbarjo,
- les sortides, les activitats extraescolars, les festes
- la presència equilibrada de dones en el moment d'explicar la història, la literatura, la ciència...
- la manera de presentar els enunciats dels problemes,
- la manera de retratar situacions quotidianes,
- la manera de valorar les feines,
- l'explicació sobre les diferents professions, no associant els homes a feines tècniques o físiques i les dones a feines de cura...

Espais idonis per observar i si cal, intervenir, són els temps d'esbarjo, les hores del migdia abans, durant i després del dinar i les classes i activitats d'educació física. Són moments en que criatures i adolescents es comporten amb més espontaneïtat.

Tenir present i que els alumnes també en siguin conscients:

- qui recull les aules?
- qui ajuda més a escombrar o a retirar les deixalles després d'una activitat, d'un taller, d'una celebració?
- quines cançons es fan cantar a la canalla d'infantil i primària?
- quines lectures es recomanen a l'ESO i als Batxillerats?

Una escola veritablement inclusiva, un ensenyament participatiu, potenciar l'autonomia de l'alumnat, organitzar els aprenentatges de manera cooperativa... són elements que, si els duem a terme en els centres escolars, ens acostaran a la coeducació. Aquest seria el camí per deixar enrere l'escola mixta i començar a fer educació en igualtat per a tots i totes.

Vicenç Molina. El compromís amb l'educació: l'aposta per la llum...

Francesc Ferrer i Guàrdia va viure, com tothom, d'altra banda, —vaja! com tothom que se senti i se sàpiga viu de debò, és a dir, no estàtic i sempre permanentment idèntic a si mateix, és a dir, no mineralitzat... — un molt evident procés d'evolució personal i intel·lectual, de canvi i de transformació. Procés en el qual —també com gairebé sempre— influeixen factors estrictament íntims, personals, fruit de l'elaboració conscient d'unes determinades percepcions de la realitat que tenen a veure sobretot amb la maduració de l'estructura psíquica de la personalitat, i factors exògens, contextuals, atribuïbles a les opcions socials i polítiques que, en cada etapa de la història, poden contribuir a modelar la societat i que poden aspirar a transformar-la...

És així com situem el pas de Francesc Ferrer i Guàrdia per una època de militància republicana progressista, que es refia de l'acció política i de la intervenció directa en la vida pública institucional, encara que sigui, si convé, des del punt de vista insurreccional, que culmina en els anys del seu exili a París, al voltant del cercle de Manuel Ruiz Zorrilla, i que acaba amb una profunda decepció, fins i tot despectiva, pel que representen les opcions polítiques parlamentàries, a les quals veu abocades al fracàs de qualsevol intent de transformació de la societat, o, en el pitjor dels casos, als tripijocs i les corrupteles dels que han optat per la política com a via, tan sols, d'afavoriment dels seus propis interessos...

Com a conseqüència, anirà decantant-se envers una postura propera a l'anarquisme, a un anarquisme no excessivament modelat teòricament, però que compta amb tots els ingredients d'allò que podien ser els referents d'una cultura social alternativa, a les acaballes del segle XIX i els inicis del segle XX: l'antimilitarisme, l'anticlericalisme, l'antiautoritarisme, la difusa confiança en l'expectativa mai no assolida d'una vaga general definitiva... I els elements a construir: el pacifisme, l'oposició a les concepcions teocràtiques de la natura i del món...

Malgrat tot, Ferrer no farà fàstics a la idea d'assistir a un Congrés socialista com a delegat de París, quan els límits entre les diferents tendències del moviment obrer i popular no passaven per damunt de la personalitat dels seus inspiradors, i quan els etiquetats ideològics no comptaven pas més que els estímuls derivats de la projecció de la tasca de les persones compromeses...

I el pas definitiu: aquest compromís amb l'expectativa d'una humanitat futura alliberada de tota opressió, de tota subjecció a poders injustos —a qualsevol poder, més enllà de la pròpia consciència— el condueix, quan les circumstàncies ho permeten, a fonamentar totes les projeccions dels seus ideals socials i polítics, i tota la seva mateixa vida i hisenda personals, en l'objectiu d'oferir un model d'escola nova, ferment d'una societat d'homes i dones lliures que, des de ben petits, hauran après a alliberar les seves consciències —com es posa de manifest, per exemple, a Las aventuras de Nono—, a il·lustrar-se en el camí de la llibertat. Aquí és on rau, probablement, el llegat més intens del que va ser l'opció i el compromís de Ferrer en la darrera —i més transcendental— etapa de la seva vida...

En aquest procés, a més a més —també, com sempre— no és menys evident la importància de l'atzar. En aquest cas, en forma de l'herència llegada per mademoiselle Ernestine Meunier, que possibilità la fundació de l'Escola Moderna a l'abril de 1901, com a centre promotor d'una pedagogia nova, intensament compromesa amb l'ideal de l'emancipació dels éssers humans, i d'una Editorial (les Publicacions de l'Escola Moderna) que jugarà un paper fonamental en l'evolució dels moviments de renovació pedagògica en aquest país i en el context internacional. No és cap exageració sostenir que probablement l'abast de la influència que susciten les publicacions de l'Escola Moderna va aconseguir mantenir-se en el temps i en les consciències professionals de moltes persones compromeses amb l'ensenyament —només caldrà recordar la figura de Marta Mata— molt més enllà dels cinc anys escassos de vigència funcional de l'Escola Moderna com a projecte escolar obert públicament a l'alumnat. I això és viu en un home que, sense cap formació reglada en matèria d'ensenyament, havia volgut dedicar els recursos econòmics que la fortuna li havia proporcionat a la causa precisament de l'ensenyament... I havia proposat un model d'escola nou, dinàmic, atractiu, lliure i racionalista. I competitiu...

Era fàcil que, enfront la precarietat i el predomini de la mediocritat burocràtica de la rònega escola estatal, enfront del caràcter regressiu i manipulador de les consciències, enfront de la por que suscitava l'escola confessional catòlica entre les famílies i les persones preocupades per l'educació dels infants, l'Escola Moderna aparegués com un enemic terrible, contra el qual valien totes les argücies. I si aquestes tenen l'odi com a fonament, la reacció és abassegador. L'odi evident contra el lliurepensament i contra les pràctiques pedagògiques que podien fer menys difícil —per no dir més fàcil— el procés d'emancipació de les persones, que sempre comença per la consciència. L'odi, també, comercial, el d'aquells que monopolitzaven l'oferta escolar privada. L'odi, per tant, d'una classe que, com ara, vol continuar gaudint del privilegi d'oferir un

model educatiu privat i confessional, adscrit a codis de comportament i a morals ben allunyades d'allò que l'educació, en si mateixa, té com a fonament: l'emancipació dels éssers humans.

La clau és l'aprenentatge de la llibertat en la llibertat, mitjançant la via de la raó personal. El medi natural d'aquesta via, l'única que es basa en l'afirmació de l'autonomia del subjecte com a condició de possibilitat del mateix fet educatiu és, evidentment, la laïcitat: l'absència de condicions prèvies i de restriccions mentals que, des de la imposició de creences o de límits a la recerca, impedeixin el lliure accés al coneixement.

L'impulsor i l'ànima de l'Escola Moderna havia connectat amb l'esperit de la renovació pedagògica per mitjà de les idees de Paul Robin —teòric de l'educació integral— en els anys del seu exili a França. Després del frustrat intent de sublevació republicana de Santa Coloma de Farners de 1886, inspirada per Manuel Ruiz Zorrilla, Ferrer s'exilia i viu a França fins al 1901. Allà començarà la seva experiència docent com a professor de castellà... després del fracàs d'altres sortides professionals: va fer de marxant de vins, va mirar d'obrir un petit restaurant...

Ferrer i Guàrdia, que tan sols havia anat a l'escola —a Alella i a Teià— dels sis als dotze anys, s'havia format com un autodidacte i havia donat sempre moltíssima importància a la formació, al marge de l'ensenyament reglat i al marge de les franges d'edat, anticipant-se a allò que avui compta amb l'acord transversal de la gran majoria de la comunitat educativa: la formació és permanent, incloent, d'esperit universal... Quan va fer de revisor de ferrocarrils, per exemple, abans de l'exili, va mirar de muntar una petita biblioteca al tren, per a il·lustració dels passatgers...

El concepte de Paul Robin d'educació integral, que engloba de manera simultània els components intel·lectual, físic, ètic, estètic i emocional de la personalitat i que no separa el món de l'estudi del món del treball, s'ajuntarà amb la defensa del mètode intuïtiu, inspirat en les teories de J.H. Pestalozzi i de F. Fröbel, que pretén

obtenir el desenvolupament progressiu i harmònic de les facultats i aptituds naturals dels nens. Els nens i les nenes han de descobrir la realitat directament, no conformant-se amb allò que es pugui dir acadèmicament sobre aquesta realitat. Aquesta és la concepció confirmada més tard per la pedagogia evolutiva de Jean Piaget, cosa que, com veurem, no passa desapercebuda per als enemics de les llums de la raó...

I a l'Escola Moderna, quan gairebé ningú no s'ho plantejava van intentar donar-hi forma: els nens i les nenes tindran una insòlita llibertat, es faran exercicis, jocs i esbarjos a l'aire lliure, s'insistirà en l'equilibri amb l'entorn i el medi, en la higiene personal i social —fonamental a l'època atenent a les malalties i carències materials de tot tipus—, desapareixeran els premis i els càstigs, i els exàmens. L'avaluació doncs serà ja contínua, feta dia rere dia, basada en el treball quotidià. Els alumnes visitaran centres de treball i faran excursions de descoberta. Les redaccions i els comentaris d'aquestes vivències per part dels seus mateixos protagonistes es convertiran en un dels eixos de l'aprenentatge. I això es farà extensiu a les

famílies dels alumnes, amb l'organització de conferències i xerrades dominicals. Aquesta és la temàtica explícita dels textos del Butlletí que Ferrer dedica a l'organització, ideari i finalitats de la Lliga Internacional per a l'Educació Racional de la Infància.

Cal no oblidar malgrat tot que les tensions socials i ideològiques i el clima polític dominant poden conduir, en algun cas, a posicions d'un radicalisme ingenu, fins i tot un tant contradictori amb l'ús lliure del mètode intuïtiu. Però finalment la vida mateixa sempre és prou ambigua i s'encarrega de deixar-nos també ben clar que no podem desprendre'ns de les nostres mateixes contradiccions. Això ho podríem veure en alguna decantació racionalista que podia no deixar espai per a les formes no dogmàtiques d'espiritualitat, o en l'ús exclusiu de la llengua castellana, molt característic d'un pretès cosmopolitisme universalista que compartien alguns sectors del moviment obrer i del pensament llibertari. Ferrer sempre adduïa, quan es qüestionava l'exclusivitat del castellà enfront del català com a vehicle d'ensenyament, que si s'hagués pogut s'hauria fet servir l'esperanto...

Els lamentables incidents del 31 de maig de 1906 —l'atemptat contra el rei Alfons XIII el dia del seu casament— en què es veu involucrat Mateu Morral, portaran a la clausura del centre. Ferrer i Guàrdia, empresonat i posteriorment absolt al 1907, no deixarà però de mantenir viu l'ideal pedagògic, malgrat que l'Escola no podrà reobrir-se. Així Ferrer serà escollit president del Comitè directiu de la Lliga Internacional per a l'Educació Racional de la Infància. Són molt remarcables els seus òrgans d'expressió, les revistes L'École Rénovée, que es publicarà a Brussel·les i a Amsterdam, i Scuola Laica, de Roma. El secretari de redacció de L'École Rénovée, el belga J. F. Elslander, és també un dels més significatius referents del moviment de renovació pedagògica a Europa.

També veurem, com gairebé sempre, que tota iniciativa que no compti amb el suport dels poders econòmics o de les institucions establertes es veu obligada òbviament a autofinçar-se, i és per això que, en un dels documents d'aquesta Lliga, es fa referència per exemple a la necessitat d'aportacions per part dels socis i simpatitzants: 1'20 pessetes... anuals —sí, és clar, pessetes de l'època!— i 0'30 cèntims de pesseta extres per al grup

de Barcelona, ateses les més grans dificultats polítiques i la pràctica absència de cap altre suport que no fos el del mateix Ferrer.

En el Butlletí de l'Escola Moderna s'hi inclouen textos de divulgació general sobre els principis metodològics de l'educació segons l'ideal emancipador de Ferrer, resums i missatges destinats a l'alumnat, a les famílies i als mestres, així com a tots aquells que podien tenir interès per una oferta pedagògica alternativa. Entre aquests, per menys coneguts, per tal com són publicats un cop l'Escola ja havia estat clausurada, cal ressenyar els que es dediquen a la fundació de la Lliga Internacional per a l'Educació Racional de la Infància i al seu principal òrgan de premsa, L'École Rénovée, així com alguns pròlegs dels llibres proposats com a manuals de lectura per a l'alumnat, com són Cuaderno manuscrito: recapitulación de pensamientos antimilitaristas, de 1903, Origen del cristianismo: cuarto libro de lectura, de 1906, i Las aventuras de Nono, de 1908, aquests dos darrers publicats ja a l'època de clausura de l'Escola.

Algun d'aquests textos, tal com el mateix Ferrer s'encarrega de deixar clar en el pròleg del llibre Origen del cristianismo, són destinats, també, a un públic adult: els pares, mares i responsables de l'alumnat, els amics i simpatitzants de l'Escola Moderna, el professorat, els assistents a les conferències dominicals i especialment els nuclis del moviment obrer més inspirats pel que podia ser la mateixa evolució personal de Ferrer. És per això que, per exemple en aquest cas —Origen del cristianismo—, hi ha dues versions: la completa, per al públic general, i la infantil, en la qual alguns paràgrafs han estat substituïts per punts suspensius, considerant que no és encara el temps de poder arribar amb un determinat llenguatge als nens i nenes... Així ens resulta més comprensible que un determinat tipus de text, en principi concebut com a orientació de lectura, tingui en un grau prou considerable un tic d'afectació retòrica que, si bé és pròpia del context històric i cultural de l'època, no deixaria de sorprendre si es

pensés a tenir únicament nens i nenes com a públic fonamental. Cal tenir en compte que al mateix temps l'autor té una clara consciència de la possible transcendència del caràcter divulgatiu de la seva obra, sense viure'n cap mena de distanciament emocional ni intel·lectual, ben al contrari, qüestió que fa que els llenguatges i les exemplificacions ens semblin avui prou allunyades d'allò que pretendríem trobar en documents de caire pedagògic.

Pocs podien sospitar —el mateix Francesc Ferrer i Guàrdia entre aquests pocs segurament— que alguns dels més irracionalistes i obtusos enemics de l'ideal pedagògic de l'emancipació, de l'alliberament de les persones de qualsevol sotmetiment a qualsevol relació de poder, establirien una correcta relació entre l'impuls que movia l'ideal educatiu de Ferrer i l'evolució científica de l'educació contemporània. Un inspector feixista d'educació, Alfonso Iniesta, en un text de títol que resultaria irònicament deliciós si no fos pel component de tragèdia, odi i persecució que emmagatzemava —Garra marxista en la infància— acusava els plantejaments metodològics de l'Escola Moderna i l'obra de Ferrer de situar-se en la mateixa línia d'intencions, en el mateix procés pervers de la *funesta* escola de Ginebra, representada fonamentalment, per Jean Piaget⁶... També segurament aquest és un dels més inesperats testimonis que certifiquen la validesa de l'experiència pedagògica de l'Escola Moderna, l'encert de les tesis defensades per la Lliga Internacional per a l'Educació Racional de la Infància i evidentment l'eficàcia emancipadora de l'educació com a instrument per afavorir el procés d'alliberament de les persones. Com a instrument adequat doncs per tal d'optar a una vida més lliure i més plena, més feliç.

Perquè tot allò que es deia i s'escrivía, a més a més s'anava traduint en fets. I això ho saben i ho perceben clarament tots els que continuen preferint la subjecció a la llibertat. Les tenebres a la llum...

Des de la presó Model de Madrid, l'any 1907 —abans doncs de sortir-ne absolt— Ferrer escriu una carta que

pot ser un exponent prou vàlid del fil inspirador que sosté l'ideal emancipatori de l'educació racionalista:

«Hay que advertir, sin embargo, que la misión de la Escuela Moderna no se limita a que desaparezca de los cerebros el prejuicio religioso, porque si bien es éste uno de los que más se oponen a la emancipación intelectual de los individuos, no lograríamos únicamente con ello la preparación de la humanidad libre y feliz, puesto que se concibe un pueblo sin religión y también sin libertad.

Si la clase trabajadora se librara del prejuicio religioso y conservara el de la propiedad, tal cual existe hoy; si los obreros creyeran cierta la profecía que afirma que siempre habrá pobres y ricos; si la enseñanza racionalista se limitara a difundir conocimientos higiénicos y científicos y preparase sólo buenos aprendices, buenos dependientes, buenos empleados y buenos trabajadores de todos los oficios, podríamos muy bien vivir entre ateos más o menos sanos y robustos, según el escaso alimento que suelen permitir los menguados salarios, pero no dejaríamos de hallarnos entre esclavos del capital⁷».

Les darreres línies del paràgraf transcrit no deixen lloc a cap dubte, més tenint en compte l'absència de finalitat irònica en l'al·lusió a la possible salut física dels treballadors... No, no n'hi havia prou. Sempre calia continuar el combat per l'ideal de l'emancipació completa dels éssers humans, que és el combat, llarg i difícil, plenament contemporani, per les llums de la raó.

Des de la mateixa presó, Ferrer escriu un text de salutació per a l'Escola Moderna de Badalona, que acaba amb un missatge per al qual no hi ha matisos. I que inclou tot l'esperit de la seva obra:

«Sí, despedamos y esparzamos luz sin cesar alrededor nuestro, en palabras, por escritos y sobre todo con ejemplos, pues, para que los hombres reflexionen sobre el origen de sus sufrimientos y se determinen a acabar con ellos hace falta luz, hace falta mucha luz⁸».

Notes

1. Marta Mata: *Doctora honoris causa Marta Mata. Discurs llegit a la cerimònia d'investidura celebrada a la sala d'actes del Rectorat el dia 5 de maig de l'any 1999*. Bellaterra, Universitat Autònoma de Barcelona.
2. Camps, Victoria: *El siglo de las mujeres*. Madrid, Cátedra, 1998.
3. www.muji.es. Recuperat l'octubre de 2014.
4. Journal of Women's Health. Informe 2011.
5. Pérez-Lanzac, Carmen. *El porno como educación sexual*. El País, 27 d'octubre de 2014. Madrid.
6. Iniesta, Alfonso: *Garra marxista en la infancia*. Burgos, Hijos de Santiago Rodriguez, 1940.
7. Ferrer i Guàrdia, Francesc: Carta de l'1 de maig de 1907. Madrid, Presó Modelo.
8. Ferrer i Guàrdia, Francesc: *Hace falta mucha luz*. Lux: Revista Pedagógica Ilustrada. Març de 1907, núm. 1, p. 2-3. Badalona, Escuela Moderna.

C. de Dalt, 6 (43715 Saïfores)
saïfores@fundaciomartamata.org
www.fundaciomartamata.org